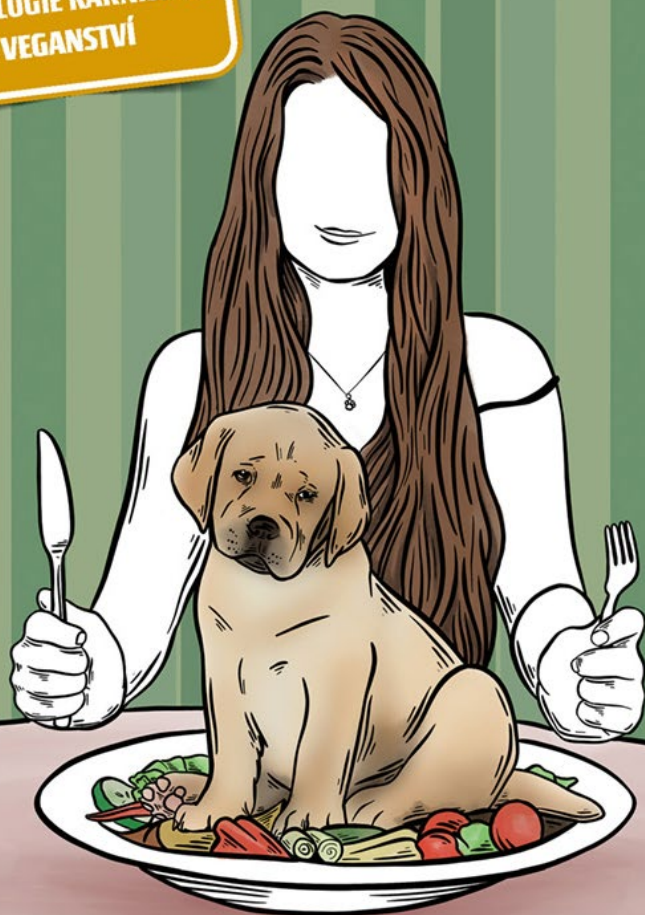

Zvířata jsou k sežrání

Eva Grestenbergerová

LEHCE STRAVITELNÁ
PSYCHOLOGIE KARNISMU
A VEGANSTVÍ

C P R E S S

Zvířata jsou k sežrání

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.cpress.cz
www.albatrosmedia.cz

Eva Grestenbergerová
Zvířata jsou k sežrání – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2020

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

Zvířata jsou k sežrání

Lehce stravitelná psychologie karnismu a veganství

Eva Grestenbergerová

„Věnováno všem úžasným živým bytostem,
kterým se za nás lidi hluboce omlouvám.“

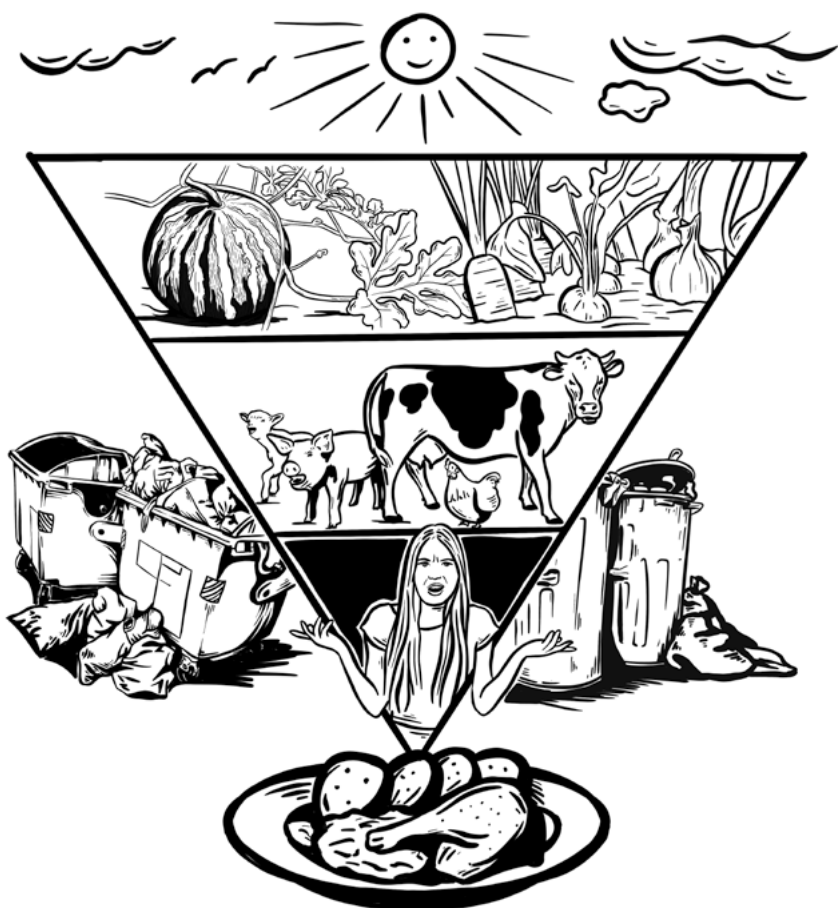
Vážení čtenáři (ať již jste karnisté nebo vegani),
tato kniha, která vás nechá lidem nahlédnout jak do hlav, tak i do talířů,
není suchopárnou odbornou publikací, přestože z mnoha takových vychází.
Podívejte se jejím prostřednictvím do světa, který je fascinující a přitom skrytý,
strašlivě krutý i absurdně směšný!

Mohou se milovníci zvířat cpát masem? Pro koho je to výhodné? Co je to ten
karnismus a proč jste o něm možná v životě neslyšeli? Kdo jsou to vlastně ti ve-
gani? Proč se lidé mohou zbláznit, když se jim sáhne na jejich řízek?

Na následujících řádcích se vám pokusím všechny tyto otázky zodpovědět.

Vaše autorka
Eva Grestenbergerová

Poznámka: Na tomto místě se pokusíme předejít nechápavému údivu, co
znamenají ty indexové značky – než si pomyslíte, že autorka je příšerně chao-
tická a iracionální osobnost (jakkoli byste měli možná pravdu). Arabské číslice
vás odkazují na konec stránky, kde naleznete jednak rozšiřující relevantní po-
známky k textu, jednak mé vlastní komentáře, co mě u psaní napadaly (budeme
se tvářit, že také relevantní). Římské číslice pak přesměrovávají na konec knihy
k seznamu pramenů informací, ze kterých jsem vycházela. Jak říká kamarád
Matouš: „Knihy bez seznamu zdrojů už ani nečtu.“ No, u fantasy románů si to
dost dobře představit nedovedu, ale tady... tady je máte.

Obsah

1. Člověk je ztělesněný paradox, uzlík protikladů	8
2. Proč je snazší sníst někoho, o kom nic nevíte	12
3. Všechna zvířata jsou si rovna, ale některá jsou si rovnější	18
4. Když už kupuješ salát, tak ber i slaninu, jasný?	24
5. Smrt abstinentsů a vegetariánů	30
6. Cui bono?	34
7. Jak držet hubu a krok	40
8. Kde nepomůže násilí, pomůže ještě větší násilí	46
9. Ten, kdo zabije, rozpoltí svoji duši	52
10. Člověk v menšině nemusí být šílenec	58
11. Proč se dá změnit skoro všechno	64
12. Šílenství zvířatům nepomůže	70
13. Pro vyšší dobro	78
14. Co vás může stát coming-out	96
15. Co si myslí zvířata?	102
16. Víte, jak to bolí baseballovou holí?	108
17. Cogito, ergo sum	114
18. Potřebujeme tlumočníka?	122
19. Každý dobrý skutek je po zásluze potrestán	132
20. Nepřirozená přirozenost	138
21. Veganské jídlo je lepší s trochou másla	142
22. Zůstaňte nehořlaví	148
23. Když jsi v Římě, chovej se jako Říman?	160
24. Seznamte se – vegan	166
25. Logický karnismus	172
26. Diplomatické veganství	180
27. Výhodu má ten, kdo umí číst	186

1.

Člověk je
ztělesněný
paradox, uzlík
protikladů |

GRILUJETE RÁDI? JÁ ROZHODNĚ ANO. Užívala jsem si venkovní posezení s přáteli a dobrým jídlem snad odjakživa. A tahle záliba mi zůstala i poté, co jsem definitivně přestala jíst maso. Předeseílám, že mí kamarádi jsou velmi laskaví lidé a svou případnou agresi vybíjejí zásadně na sobě navzájem. Taky jsou to milovníci zvířat. Chovají psy, kočky nebo králíky, starají se o koně, a když jsem mezi ně přinesla štěně, pečovali o něj jako o malé miminko.

A právě při jednom takovém grilování přišel na přetřes něčí známý, který si pořídil jako mazlíčka zakrslou formu prasátka. Pojmenoval si ho, hrál si s ním – prostě ho choval jako domácí zvíře. Když ale vyrostlo, jednoduše ho zabil a snědl. Mí přátelé vyjadřovali značnou nevoli. Rozčílovali se, jak něco takového vůbec mohl udělat. Jak mohl prasátko zbavit života, ba dokonce si z něj udělat jídlo. Nic proti tomu, osobně jsem z toho byla smutná taky. Nicméně mě velmi zaujalo, že své spravedlivé rozhořčení vyjadřovali s grilovanými steaky v puse. Vepřovými. Jak jsem řekla, nejde o nijak cynické nebo pokrytecké lidi. To, že jejich chování a slova se spolu celkem perou, si prostě vůbec neuvědomovali. Šlo o jeden ze zážitků, který mě inspiroval k tomu se později zabývat karnismem z psychologické perspektivy.

Mám moc ráda, když lidé vyprávějí o své životní vášni. Vlastně je to mé oblíbené téma rozhovoru. Já sama mám vášni docela dost, ale jedna z nich ty ostatní rozhodně přebíjí. Odjakživa mám velmi silnou vazbu na zvířata. Zajímá mě všechno s nimi spojené, jako dítě mě od nich museli tahat a stále ráda trávím čas v jejich blízkosti. Tyhle bytosti, tak jiné a zároveň stejné jako my, mě naprosto fascinují. A zvířata mají tak nějak ráda mě. Často se chovám nezodpovědně, ale přesto mi zatím žádné neublížilo. Jako bychom si na nějaké vlnové délce skutečně porozuměli. Přesto jsem dvacet let jedla jejich těla. Ze začátku jsem nad tím vůbec nepřemýšlela. Jenže postupem času se z toho stalo zásadní téma mého života.

O karnismus jsem se začala zajímat při studiu psychologie. Vědecký pohled na psychologické aspekty konzumace zvířat se pak stal poněkud kontroverzním tématem mé diplomové práce. Touha změnit systém, který mi připadal velmi špatný, mě pak dovedla ke studiu zootechniky a nakonec i k napsání této knihy. Bylo pro mě celkem překvapivým objevem, že v naší zemi (s výjimkou úzké

specifické subkultury) o karnismu nikdo nic neví. Vysoce vzdělaní univerzitní učitelé si ťukali na čelo a ptali se, co to má proboha být.

Tahle kniha není odbornou psychologickou publikací. Je ale plná psychologie a vychází taky z výzkumu, který jsem na univerzitě prováděla. Účelem této popularizační knihy je předložit lidem psychologický pohled na jejich chování ke zvířatům a přivést je k jinému úhlu pohledu.

Ochránci zvířat se ušklíbají tomu, že lidé konzumující maso tvrdí, že mají rádi zvířata. Připadá jim to absurdní a jako pouhé pokrytectví. Když se ale oprostíme od etických paradigmat a subjektivní logiky, možná budeme muset připustit, že to tak má spousta lidí. Chcete milovat zvířata a zároveň je mít na svém talíři? Pak se seznamte s karnismem.

2.

Proč je snazší
snít někoho,
o kom nic nevíte

NEJVĚTŠÍ LEGRACE SPOČÍVÁ V TOM, že se s karnismem vlastně seznamovat nemusíme. Všichni v něm odmalička žijeme, jen o něm nevíme. Většinou se tomu říká „realita“ nebo „to je holt život“. A spousta dalších nesmyslů, které říkají zejména dospělí dětem, kdykoli jsou líní něco vysvětlovat nebo neznají správnou odpověď.

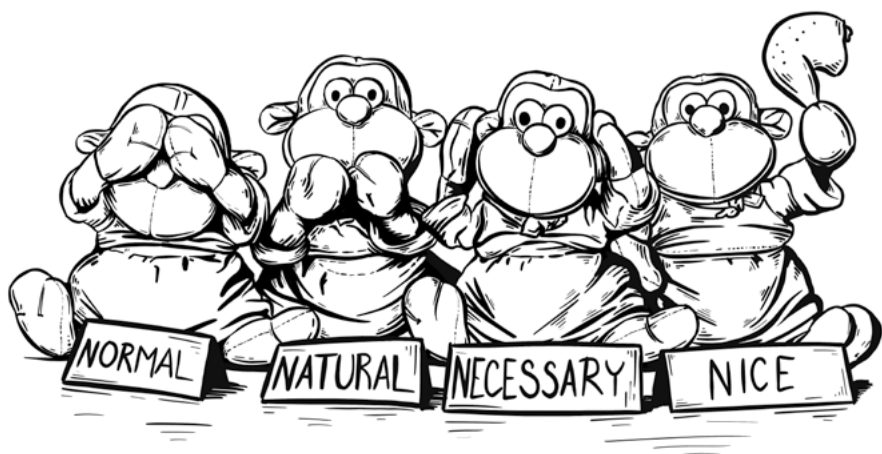
Ale popořádku. S pojmem karnismus přišla americká sociální psychologka Melanie Joy^{II}. Její ikonická kniha *Why we love dogs, eat pigs and wear cows*^{III} poprvé přichází s konceptem karnismu jakožto neviditelné, ale všudypřítomné ideologie. Karnismus je společenský systém založený na tom, že umožňuje lidem mít přátelskou vazbu ke zvířatům a zároveň je usmrcovat a jíst jejich maso. Karnismus dělí zvířata na jedlá a nejedlá. V případě těch jedlých pak postuluje, že jejich konzumace je správná či dokonce nutná.

Melanii Joy chyběl správný termín. Člověku, který odmítá jíst maso (eventuálně i jiné živočišné produkty), se říká vegetarián nebo vegan. Jak ale nazvat osobu, která maso naopak konzumuje? Můj otec by řekl: Prostě normální člověk. Naštěstí ho Melanie nezná. Angličtina rozeznává slovo *meat-eater* – ten, co jí maso (jen popis činnosti) – a *carnivore* – živočich živící se masem (biologický předpoklad). Český masozravec zahrnuje obojí. Což je vlastně jedno, protože žádné z těch slov stejně nejde použít. Vegetarián se od jiných lidí neliší pouze jednoduchým faktem, že nejí maso, ale také svým vědomým rozhodnutím a osobními důvody k němu. Nemůžeme mu tedy říkat býložravec (a ani *herbivore* nebo *plant-eater*). V našich podmínkách je jedení nebo nejedení masa osobní volba. Možná nevědomá, ale pořád volba. Proto mu Melanie začala říkat *carnist*, tedy česky karnista¹.

Myslím si, že pro většinu lidí je určitá míra náklonnosti ke zvířatům přirozená. Zakladatel sociobiologie Edward Wilson si to myslí taky, vytvořil totiž teorii biofilie^{IV}. Jedná se o vrozenou tendenci lidí přilnout k dalším formám života. Teorie poukazuje na fakt, že lidé o zvířatech přemýšlejí jinak než jako o neživých

1 Když jsem začínala psát diplomku, chvíli jsem si pohrávala s myšlenkou převést původní termín do češtiny – tedy myslím do skutečné češtiny, ne české angličtiny, kterou používají moderátoři zpráv a hlasatelky počasí. Asi nejlepší ekvivalent, co mě napadl, byl „masista“. Ale znělo mi to pitomé a nechtěla jsem za každou cenu dopadnout jako horliví národní obrozenci s čistonosoplenou nebo klapkobřinkostrojem. Takže se vzdávám jazykového purismu.

objektech, tudíž lidský mozek je přirozeně specializován na zpracování vjemů o zvířatech. Například děti přirozeně více interagují se zvířaty než se zajímavými hračkami. S tím také souvisí teorie neotenie (tzv. *cute response*), která říká, že lidé jsou přirozeně přitahováni bytostmi s dětskými rysy. Tento mechanismus funguje i v případě mládat zvířat a mohl by souviset s lidskou motivací k ochraně zvířat. U lidí lze ovšem vyzorovat i protikladné tendence. Jde o vrozenou predispozici ke strachu z určitých živočichů, kteří nám mohou být opravdu nebezpeční. Panická hrůza z neškodných tvorů (záchodový pavouk nebo miniaturní myš) bude spíš odpozorovaná v dětství od bezdůvodně vyděšených dospělých.

Magické trojky

Melanie Joy také tvrdí, že pro udržení karnismu je zcela zásadní systém 3 N. Jíst maso je normální (*normal*), přirozené (*natural*) a nezbytné (*necessary*). Někdy se přidává čtvrté, podle mě stěžejní, N – *nice* (příjemné). Jde o stejné zdůvodnění, které bylo v minulosti použito u jiných systémů typu otrokářství nebo nerovnoprávnosti žen. Dokud systém funguje, jen velmi zřídka se nad ním někdo pozastaví, ale po kolapsu dané ideologie jsou tyto argumenty často označeny za absurdní. Lidé mají tato tři N internalizována a používají je jako univerzální pravdu. Neurčují jen směr chování, jejich účelem je také snížit psychický diskomfort, který by lidé mohli prožívat při konzumaci masa.

Odtud se často berou argumenty masového a mléčného průmyslu nebo třeba vaší starostlivé babičky. Dej si řízek, protože: a) je to úplně normální, my to taky jíme, jí se to už stovky let; b) je přirozené jíst jiná zvířata, říká se tomu potravní řetězec, lev jí taky antilopy; c) bez masa zeslábněš, budou ti chybět bílkoviny a nakonec umřeš (ano, jako ostatně všichni, ale ty dřív a s vypadanými vlasy). Popřípadě d) vždyť je to tak dobrý.

Kromě systému 3 N, což jsou v podstatě mentální schémata (tj. ustálené způsoby uvažování), udržuje karnismus také tzv. kognitivní trio. Lidé se pak nemusí chovat autenticky, ale tak, jak od nich systém vyžaduje. Trio vlastně mění vnímání reality. Proto jsou zvířata pojímána jako jakési žijící věci, navíc obvykle jako skupina takových věcí. Zvíře, které je zdrojem masa, lidé obvykle nechápou jako citlivou individualitu s vlastní osobností a preferencemi. Na tomto vnímání se podílejí tři psychické obrany², kterým právě Melanie říká objektivizace, deindividualizace a dichotomizace. Všechny tři pracují v souladu.

Objektivizace je proces vnímání živých bytostí jako neživých věcí. Asi nejvíc je to vidět na běžné řeči. Existují jiná označení pro zvířata jako taková a pro zvířata jako zdroje jídla. Tím myslím eufemismy typu nosnice, dojnice, kus, hovězí, vepřové, fileť, steak a – ano – i samotné pojmenování maso. Jen si zkuste představit, jak lákavě by vypadal jídelní lístek bez všech těch příkras. Schválně jestli ho dokážete dešifrovat:

- *Vaječná buňka kura domácího plněná rozemletou svalovinou lososa obecného*
- *Mateřské mléko tura domácího zkvašené bakteriemi*
- *Karbanátek z rozemletých svalů, šlach a cév ze zad prasete domácího*
- *Grilovaná mrtvola mláděte kura domácího*
- *Chlebiček s jikrami vyzy velké*

2 Obranné mechanismy jsou pojem původně vycházející z psychoanalýzy Sigmunda Freuda. V přiměřené míře jde o zdravý způsob ega, jak se ochránit před zraňující realitou. V přehnané míře se objevují u psychických poruch – třeba poruchové osobnosti jich mají spoustu. Jsou vždycky nevědomé, takže nejde nikomu tvrdit, že to dělá naschvál. Obranný mechanismus zajistí větší pohodu, ale vždycky za cenu zkreslení reality. Typickým příkladem je projekce (svoje chyby vidím zásadně na jiných lidech), vytěsnění (prostě zapomenu to, co by mi mohlo ublížit) nebo přesun afektu (naštvě mě manželka, ale seřvu sekretářku, protože k té si to můžu dovolit).

- *Varlata tura domáciho na sraženém tuku mateřského mléka samice téhož druhu*

A můžeme si dát ještě větší speciality:

- *Dušená mrtvola psa domáciho na bylinkách*
- *Smažená kočičí noha s hranolký*

Dobře, tohle se u nás úplně neobědvá. Ale zpátky k tématu. Dalším odvětvím, jež objektivizaci napomáhá, je právo, které zvířata klasifikuje jako věci, jež je možné vlastnit, prodávat a podobně. Obecně vnímání zvířat jako objektů umožňuje se k nim jako k objektům chovat bez výčitek svědomí.

Objektivizace je první důvod. Pokud je hovězí burger na talíři prostě nějaká jedlá věc, čerstvá a dobře ochucená, tak proč bychom ji nesnědli, že ano.

Deindividualizace umožňuje vnímat individua pouze jako členy určité skupiny, v níž všichni jednotlivci mají stejné charakteristiky. Čím je skupina větší, tím větší mají lidé tendence k takovému zkreslení. Lidé pak nevidí mezi jednotlivými zvířaty rozdíl – tedy všechna prasata jsou stejná, všechny krůty jsou stejné. Majitelé dvou a více domácích zvířat stejného druhu se mnou jistě budou souhlasit v tom, jaká je tohle pitomost. Na to nasedá tvorba stereotypů³. Třeba prasata jsou prý špinavá a hloupá – ve skutečnosti jsou čistotnější než psi (momentálně mám štěně a zatím žádná sláva) a dokáží se naučit hrát počítačové hry.

Zvířata chovaná pro maso nemají jména, ale čísla. Nepřipomíná vám to něco? Mně učebnici dějepisu. I dozorcí na galejích nebo v koncentračních táborech se museli přesvědčit, že bytosti, které se snaží utýrat, vlastně nejsou lidé jako oni sami. Všichni známe tu poučku, že někoho beze jména je jednodušší zabít. Chápání zvířete jako jedinečné bytosti ztěžuje udržení psychického a emocionálního odstupu, který je nezbytný k jeho usmrčení.

3 Stereotyp je mentální schéma vztažené ke členům nějaké skupiny. Každému jednotlivci pak přisuzujeme stejnou vlastnost a na základě právě této jediné vlastnosti pak onu skupinu hodnotíme. Většinou nejde o nic patologického. My lidé zkrátka potřebujeme uspořádat chaotický svět do škatulek, které nám pomůžou se v něm rychleji orientovat. Nicméně nefunguje to vždycky k užitku – pak vznikají spojení typu hloupá blondýna, lakomý Skot (jako národnost, ne jako kráva) nebo okrádající podnikatel.

Dichotomizace je mentální proces rozčlenění individuí do dvou obvykle protikladných kategorií na základě vlastních schémat. Jde o normální proces, který umožňuje lepší organizaci poznatků (pamatujte, máme rádi škatulky), nicméně může napomáhat štěpení reality. Je totiž poměrně rigidní a obvykle založený na subjektivně zkreslených základech. Emoce spojené s dichotomními kategoriemi mohou být diametrálně odlišné. V souvislosti se zvířaty jsou tyto kategorie jedlá a nejedlá. Mimosmšťan by nejspíš vůbec nechápal, podle jakého klíče tyhle škatulky vznikly. A měl by pravdu, vždyť my opravdu můžeme sníst *všechna* zvířata (s výjimkou těch chytřejších, která se vybavila silnými jedy). Tak proč to neděláme? No, slovy George Orwella...

3.

Všechna zvířata
jsou si rovna, ale
některá jsou si
rovnější

ZNÁTE POŘEKADLO O TOM, že pes s ocasem nahoru je jedlý? Každopádně většina místních lidí psí maso nikdy neměla možnost ochutnat. A i kdyby měla a věděla o tom, pravděpodobně by k němu měli – z hlediska zdraví a chuti zdánlivě bezdůvodně – silný odpor.

Lidské reakce na různé druhy masa jsou odlišné ne z důvodu fyzického rozdílu, ale kvůli rozdílné percepci. Tato odlišnost ve vnímání různých druhů masa vychází z rozdílné percepcie samotných zvířat. Psi s lidmi žijí, lidé s nimi mluví, nechávají je spát v posteli, vodí je k veterináři, a když zemřou, tak je pohřbí. Krávy se co do inteligence, vědomí a emocí od psů výrazněji neliší, nicméně lidská percepcie těchto zvířat je zcela jiná. Rozdílná percepcie je způsobená lidskou zálibou v tvoření škatulek.

Fujtajbl!

Takže pak rozdělujeme zvířata do pomyslných kategorií, které se v určitých situacích mohou překrývat – jídlo, mazlíček, škůdce a další. Melanie Joy popisuje psychický proces reakce na maso zvířete, které daná osoba vnímá jako nejedlé. Tento podnět je spojen s percepcí potravního tabu, představou živého zvířete a následně emoční reakcí – znechucením. Celá kaskáda se nazývá percepční proces. Tento proces je cyklický – tedy čím více nějaký živočišný druh lidé odmítají jíst, tím více ho považují za nejedlý. V případě jedlého zvířete obecně nenastane asociace mezi masem a představou živého zvířete. Určujícím faktorem pro výsledné chování je pak absence znechucení. Systém přesvědčení o jedlé povaze konkrétního zvířete lidem umožňuje jej konzumovat bez prožívání psychické nepohody.

Existují studie^v, které zkoumají emoci znechucení (zejména tzv. fyzického) jakožto nedělitelného průvodce porušení určitého tabu, jako je právě konzumace nejedlých zvířat. Dá se tedy říct, že držíme-li se pravidel kategorizace zvířat, nemělo by ke znechucení vůbec docházet. Přesto se najdou lidé, kteří i na běžné využívání zvířat reagují způsobem typickým pro porušení tabu. Takoví lidé se vztahují ke zvířatům odlišným způsobem – na rozdíl od zbytku populace jim přisuzují právo na morální ohledy. Tato sympatie vzniká často jako generalizace pozitivního vztahu k domácím zvířatům, případně jako

identifikace s obětmi společenského systému. V neposlední řadě jsou tito lidé citlivější na emoci znechucení.

Takže my lidé odmítající maso jsme asi měli moc rádi svoje mazlíčky, umíme si dobře představit, jak nás někdo trápí a vraždí a taky je nám ze všeho hned šoufl. Že by? Velmi pravděpodobně mají někde hluboko toto znechucení všichni lidé, nicméně u nich dochází ke znecitlivění vlivem kulturní legitimizace těchto praktik.

Empatie

Z hlediska percepčních schémat je zajímavý způsob, jakým většinová populace vnímá ryby. Kvůli většímu odstupu od vodních živočichů je lidé často nepovažují za maso. Jako by lidé nerozuměli jejich komunikačním prostředkům. Ryby holt netvoří dost vyděšené ksichty, a hlavně nekřičí. Neurobiologové navzdory tomu potvrzují jejich citlivost jak na bolest, tak i na jiné vjemy. I přes násilí typické pro produkci plodů moře většina populace nemá ponětí o průběhu takového procesu. Ale i tak. Dost lidí dokáže přihlížet zabíjení ryb bez traumatizace, kterou by jim možná způsobilo vidět totéž například u prasete. Je tomu tak proto, že jim mořští tvorové připadají diametrálně odlišní, a dokáží se tak dokonale distancovat od jejich evidentní bolesti. Ostatně víte, kolik lidí už se mě pokusilo přesvědčit, že ryby vlastně nejsou maso? A do toho ani nepletu babičku, která mi naservírovala šunkofleky jako jasně bezmasé jídlo.

Čím více se lidé se zvířaty identifikují, tím více empatie k nim cítí. Tato úměra se nazývá princip podobnosti^{VI} – jsme více empatičtí k někomu, v kom vidíme podobu s námi samými. To je také důvod, proč se lépe vcítujeme do savců. Míra pocíťované empatie k danému zvířeti souvisí s tím, jak velké znechucení cítíme při představě jejich konzumace. Existuje samozřejmě také opačná příčina znechucení. Jde o zvířata, která lidem připadají odpuzivá – hmyz, potkaní nebo hadi. To, že znechucení vychází z identifikace a empatie, vysvětluje výzkumná zjištění, že téměř všechny objekty, které lidé považují za nechutné, jsou živočišného původu. Sedm základních činitelů znechucení jsou jídlo, zvířata, tělní výměšky, sexuální deviace, násilné narušení těl živých bytostí, znečištění těla a kontakt se smrtí^{VII}.